

ІСТОРІЯ ПРАВОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ УЧЕНЬ

*Маньгора Т. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ЕМІГРАНТСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ А. ЯКОВЛІВА

Стаття присвячена діяльності відомого українського громадського і політичного діяча, вченого правознавця, історика українського права, А. І. Яковліва в еміграції.

Ключові слова: А. І. Яковлів, еміграція.

Події 1917–1921 рр. в Україні сприяли політичній та науковій еміграції. Емігранти виїздили до Франції, Німеччини, Австрії, Болгарії, США. Однак найсприятливіші умови для них були створені у Чехо-Словаччині. Президент республіки, професор Томаш Масарик, прем'є-міністр Карел Крамарж, міністр закордонних справ Едуард Бенеш розробили урядову програму “російська допоміжна акція”, яка повинна була допомогти еміграції з колишньої Російської імперії. Діяльність українських емігрантів у Чехо-Словаччині в 20–30 роках – яскраве явище української культури та науки. Проголошення незалежності України сприяло дослідженню діяльності українських емігрантів, які проживали за межами України. Одним з них є Андрій Іванович Яковлів – відомий український громадський і політичний діяч, учений-правознавець, історик українського права, член Центральної і Малої Рад, директор канцелярії Центральної Ради, автор численних праць з права.

Дослідженню його діяльності присвячено праці І. Головацького [2], В. Горака [3], С. Ісакова [4], С. Кривенка [5], Крищенко [6], Я. Попенка [11], Н. Стецюк [13], В. Ульяновського [14].

Однак названі роботи далеко не повною мірою висвітлюють емігрантський період життя А. Яковліва.

При написанні статті було використано особистий фонд Андрія Івановича Яковліва, який знаходиться в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України) [15].

Актуальність статті зумовлена, насамперед, безперечно великим громадським і науковим значенням А. Яковліва в українській правовій науці в першій половині ХХ ст.

Мета статті – охарактеризувати емігрантський період життя А. Яковліва.

Для реалізації мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- дати загальну характеристику перебування А. Яковліва в еміграції;
- проаналізувати дослідження і публікації з даної проблеми.

У квітні 1917 р. А. Яковлів, як делегат українських адвокатів Всеукраїнського конгресу, був обраний до Української Центральної Ради (далі – УЦР). З березня 1918 р. він виконував обов'язки директора канцелярії УЦР. У квітні 1918 р. його було призначено надзвичайним послом Української Народної Республіки (далі – УНР) до

Австро - Угорщини, однак того ж самого місяця він був відкликаний із посади посла і призначений директором Департаменту іноземних відносин у Міністерстві закордонних справ УНР.

Наприкінці 1918 р. МЗС України вирішило відрядити дипломатичну місію до Бельгії та Нідерландів. В січні 1919 р. її очолив А. Яковлів. Ці обов'язки він виконував аж до ліквідації місії в 1923 р. [14, с. 9].

У 1923 р. український дипломат переїхав до Чехії, де працював доцентом і професором на факультеті права і суспільних наук, кафедрі цивільного процесу в Українському Вільному університеті в Празі. 17 березня 1924 р. він отримав науковий ступінь доцента, того самого року був обраний науковим секретарем університету, а в 1926 р. – економічним референтом, посади займав до вересня 1930 р. В 1926 р. підготував працю “Теорія доказів у цивільному процесі. Частина I.” і у травні 1929 р. здобув звання надзвичайного професора цивільного процесу. Також він читав в університеті курси “Морське та річкове право”, “Міжнародне право” й “Державне право” та “Історію судового устрою й судівництва на Україні” [15]. У 1928–1929 рр. до його педагогічної сфери додалися також курс лекцій з історії цивільного права, 1929–1930 рр. – курс лекцій з історії українського цивільного процесу і з історії судового устрою і судівництва України. У 1931–1932 рр. професор А. Яковлів читав курс лекцій, присвячених договорам гетьманів України з Москвою, у 1935–1936 рр. – курс лекцій з речового права, а у 1940–1941 рр. – курс лекцій, присвячений німецькому цивільному праву. Аналогічні дисципліни викладалися А. Яковлівим у 30-ті роки і у Національній Чехословацькій Господарчій Академії в Подебрадах. Усього за роки педагогічної діяльності А. Яковлів прочитав своїм студентам понад 10 лекційних курсів, а його лекції тільки на факультеті права і суспільних наук в Українському Вільному Університеті у Празі прослухало понад 1 тис. студентів, переважна більшість яких були особами українського походження. На думку В. Горака саме цей період був найбільш продуктивним у науковій роботі А. Яковліва. З-під його пера виходить низка фундаментальних праць з української історико-правової тематики, присвячених аналізу конкретних історичних форм українського права, впливам на нього права інших країн і народів, державно-правовим аспектам існування української держави і української автономії впродовж XVII–XVIII ст., правовим засадам українських незалежних держав, що існували у 1917–1919 рр., та деяким іншим важливим питанням історії держави і права України [3, с. 285, с. 295-296].

У 1930–1931 рр. вченого обрали ректором Українського Вільного університету. У 1934 р., перебуваючи у Варшаві, він написав роботу “Українсько-московські договори в XVII–XVIII ст.”.

А. Яковлів брав активну участь у створенні і розбудові еміграційних осередків. З 1926 р. – дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка. Був фундатором і головою Українського академічного комітету при Міжнародній комісії для інтелектуальної співпраці при Лізі Націй у Женеві (1930–1931 рр.), головою і постійним представником Українського товариства Ліги Націй [1, с. 147].

25 травня 1929 р. була відкрита Українська бібліотека імені С. Петлюри в Парижі. Рада бібліотеки запросила професора А. Яковліва влітку 1937 р., який був в Парижі у справі Шварцбарда впорядкувати архів [9, с. 39]. Андрій Іванович з перших

років існування бібліотеки проводив лекційну діяльність. В 1937 р. читав лекції про Пересторогу Т. Бобровича, про устрій української церкви в XV–XVIII ст. [9, с. 42].

В 1932 р. в Празі було засновано Союз українських журналістів і письменників на чужині, до нього входило 50 членів в тому числі А. Яковлів [9, с. 67]. Статті вченого публікувалися в українській газеті-хроніці “Український тиждень”, що видавалася протягом 1932–1938 рр., В 1935 р. А. Яковлів опублікував аналітично-оглядову статтю про життя української еміграції “Культурна діяльність української еміграції за 15 років (1920–1935 рр.)” в неперіодичному журналі військово-громадської думки “Гуртуймося”, який виходив друком 1929–1935 рр. у Празі [12, с. 76].

У другій половині 30-х років був заступником голови Історико-філологічного товариства у Празі, головою Правничого товариства в Чехії, заступником Української наукової асоціації в Празі, належав до засновників Українського академічного комітету, виконував обов’язки директора Музею визвольної боротьби у Празі, а також був безпосереднім організатором та учасником Українських наукових з’їздів у Празі. Виступав на Українських правничих з’їздах з рефератами на теми: “Морське право, як окрема наукова дисципліна” (3-7 жовтня 1926 р.), “Наукова праця української еміграції в галузі права” (4-7 жовтня 1933 р.) [10, с. 45].

9-11 травня 1938 р. постановою Ради міністрів уряду УНР в екзилі А. Яковліва було призначено одним із фундаторів Української Могілянсько-Мазепинської академії наук. Професор мав очолити в новому вищому навчальному закладі кафедру суспільних наук, але за об’єктивних обставин справжнє формування цього навчального закладу не відбулося. Навесні 1939 р. його обрано директором Українського наукового інституту у Варшаві.

У 1945 р. А. Яковліва вдруге обрали ректором Українського Вільного університету. Як визначний громадсько-політичний діяч А. Яковлів певний період часу був міністром юстиції українського екзильного уряду (Державний Центр Української Народної Республіки) та короткочасно виконував обов’язки його Голови (1944–1945 рр.) [13, с. 60].

Після закінчення Другої світової війни він виїхав до Бельгії, а у 1952 р. – до США. У Нью-Йорку А. Яковлів був дійсним членом юридичної секції Української Вільної академії наук. Помер видатний український історик, юрист, дипломат 14 травня 1955 р.

Під час еміграції найбільш плідною є наукова творчість А. Яковліва. Праці емігрантського періоду мали історико-правовий зміст.

Використані джерела:

1. Горак В. Андрій Яковлів // Історіографічні дослідження в Україні. Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст. / НАН України. Інститут історії України / редкол. : Ю. А. Пінчук (гол. ред.) та ін. – К., 2003. – Вип. 12. – С. 283-302.
2. Кривенко С. Андрій Яковлів (до 120-річчя з дня народження) // Родовід. – Черкаси, 1992. – № 3. – С. 48.
3. Крищенко С. Андрій Яковлів // Яковлівські читання: Матеріали наукової конференції присвяченої пам’яті українського історика правознавця, громадського і політичного діяча А. Яковліва (1872–1955). – Черкаси, 2000. – С. 4-6.

4. Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів. – К., 2005.
5. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 372 с.
6. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали зібрані С. Наріжним до частини другої). – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.
7. Петрів М. Й. Наукові праці українських правників в галузі права в Чехо-Словацькій Республіці в 1921–1940 рр. : Бібліогр. покажчик. – К., 1998. – 64 с.
8. Попенко Я. Діяльність А. Яковліва – українського дипломата, історика, юриста // Історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 64-73.
9. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій республіці (20–30 рр. ХХ ст.) / Історико-бібліографічні дослідження. – Львів, 2002. – 306 с.
10. Стецюк Н. Андрій Яковлів (1872–1955) // Вибори та демократія. – 2007. – № 1. – С. 59-63.
11. Ульяновський В. Історик права і громадський діяч // Київська старовина. – 1994. – № 5. – С. 8-11.
12. ЦДАВО України, ф. 4438, оп. 1, од. 5.

Маньгора Т. В. Эмигрантский период жизни и деятельности А. Яковлева.

Статья посвящена деятельности известного украинского общественного и политического деятеля, ученого правоведа, историка украинского права А. И. Яковлева в эмиграции.

Ключевые слова: А. И. Яковлев, эмиграция.

Mangora T. Emigrant period of life and work of A. Yakovlev.

This article is dedicated to the work well-know Ukrainian public and political person, scientist, jurisprudent, historian of Ukrainian legacy A. Yakovlev the emigration.

Key words: A. Yakovlev, emigration.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Берназюк Я. О.

**Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі**

ДИРЕКТИВА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЯК ОДНА З ФОРМ АКТИВ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Автором здійснено дослідження природи та конституційно-правового характеру такого виду актів Президента України як директива глави держави, охарактеризовано сферу застосування директив Президента України, а також виділено їх основні ознаки та види.

Ключові слова: Президент України, акти глави держави, директива Президента України.

В аспекті дослідження системи нормативно-правових та інших актів Президента України досить важливе значення має питання визначення місця і ролі в цій системі таких актів як директиви глави держави.

Загальноприйнято під терміном “директива” (фр. Directive, лат. Dirigere – направляти) розуміти загальну керівну вказівку, яка надається вищим органом підлеглому [1].